

ISSN 2591-1201

LETNIK 9 • 2025 • ŠTEVILKA 1

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Dileme

Review of Slovene Contemporary History

Izdajatelj in založnik /Published by

Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva /Address of the editorial board

Tivolska 42, 1000 Ljubljana, Slovenija

Odgovorni urednik /Managing editor

dr. Tomaž Ivešić (Slovenija)

Glavni urednik /Editor-in-chief

dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Tehnična urednica /Technical editor

Petra Grabrovec (Slovenija)

Uredniški odbor /Editorial board

dr. Matic Batič (Slovenija), dr. Jakub Beneš (Združeno kraljestvo), dr. Pavlina Bobič (Slovenija), dr. Lucia Ceci (Italija), dr. Bojan Dimitrijević (Srbija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija), dr. Damjan Hančič (Slovenija), dr. Adam Hudek (Slovaška), dr. David Hazemali (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov (Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Peter Lieb (Nemčija), dr. Jože Možina (Slovenija), dr. Oskar Mulej (Avstrija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija)

Spletni naslov /Website

<https://www.scnr.si/dileme.html>

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

The articles have been peer-reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

Redakcija te številke je bila zaključena 20. 5. 2025.

Publikacija izhaja s finančno podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Lektoriranje in prevod povzetkov

MODUS TOLLENS, Tadej Todorović s.p. in TransLAB, Andraž Banko s.p.

Oblikovanje in prelom

S. B.

Tisk

Itagraf, d. o. o.

Naklada

100 izvodov

Cena te številke

15 €

ISSN 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

D i l e m e

Review of Slovene Contemporary History

LETNIK 9 • 2025 • ŠTEVILKA 1

VSEBINA

Razprave

Damjan Hančič

Preobrat na Gorenjskem v letu 1943

9

Tomislav Kardum

*Miha Krek's Reports on the Communist Seizure of Power and
Repression in Yugoslavia (1944–1945)*

41

Bojan Dimitrijević

*Jugoslovenska armija – prvi poratni meseci
u Sloveniji 1945.*

65

Darko Ščavničar

*Mariborska škofija in (de)nacionalizacija
cerkvenega premoženja*

89

David Hazemali in Ana Šela

*Tržaški Separatist in münchenski Delovodja: podobnosti in
razhajanja v pogledih Franca Jeze in njegovega sodobnika
Branka Pistivška o ideji samostojne in neodvisne slovenske
države*

119

Petra Kleindienst in Matevž Tomšič

*Pomen tranzicijske pravičnosti za spoštovanje človekovega
dostojanstva v povojnih razmerah*

117

Ob jubileju

Željko Oset

Nekaj misli ob jubileju Alenke Puhar

174

Poročila s konferenc

Špela Chomicki in Petra Grabrovec

Franc Jeza (1916–1984): pisatelj, publicist in borec

za samostojno in demokratično Slovenijo,

ob 40-letnici smrti, Trst, 20. september 2024

185

Recenzije

Klemen Podbersič

Oskar Mulej, Liberalism after the Habsburg Monarchy,

1918–1935: National Liberal Heirs in the Czech Lands,

Austria and Slovenia, Palgrave Macmillan, Cham 2024

191

Tomaž Kladnik

*Aleš Maver in Darko Friš, Alta sedent civilis vulnera
dextrae: državljanska vojna v zgodovini, Zbirka Studia
Historica Slovenica, Znanstveno raziskovalni inštitut dr.*

Franca Kovačiča v Mariboru, Maribor 2023

194

R a z p r a v e

Darko Ščavničar*

Mariborska škofija in (de)nacionalizacija cerkvenega premoženja

Izvleček

Avtor na podlagi preučevanja arhivskih virov in literature obravnava izvedbo nacionalizacije po drugi svetovni vojni, s katero je bilo komunistični oblasti omogočeno, da je uničila še tisto zasebno lastnino Cerkve, ki je takratna oblast ni uspela odvzeti z agrarno reformo. Tako je bila do leta 1960 približno polovica vseh nacionaliziranih verskih objektov v Sloveniji v tedanji mariborski škofiji. Ta odstotek nacionaliziranih cerkvenih objektov je vsekakor predstavljal hud udarec omenjeni škofiji tako na pastoralnem, izobraževalnem in nenazadnje tudi na ekonomskem področju. V drugem delu članka se avtor osredotoča na analizo postopka denacionalizacije premoženja, ki je bilo v preteklosti odvzeto Mariborski nadškofiji. Obravnava predvsem proces povračila tega premoženja na primeru bogoslovnega semenišča na Vrbanski 30 v Mariboru, ki je bilo v celoti vrnjeno v last nadškofije, s čimer je bila obnovljena pravna in gospodarska podlaga te cerkvene institucije. Pri tem izpostavi tudi zgodovinski kontekst ter pravne in družbene implikacije tega pomembnega koraka.

KLJUČNE BESEDE: Rimokatoliška cerkev, komunistična partija, agrarna reforma, nacionalizacija, denacionalizacija, mariborska (nad)škofij

* Dr. Darko Ščavničar, Slovenska vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Engelsova 15, SI – 2011 Maribor, darko.scavnicar@mors.si.
ORCID: 0009-0003-9740-0368.

Abstract

Based on studying archival sources and literature, the author explores the implementation of nationalization after the Second World War, which enabled the communist authorities to destroy what private property the Church had left after the agrarian reform. Thus, by 1960, about half of all nationalized religious buildings in Slovenia were located in the then Diocese of Maribor. This percentage of nationalized religious buildings was definitely a severe blow to the aforementioned diocese in pastoral, educational, and, last but not least, economic terms. The second part of the article focuses on an analysis of the process of denationalizing the property taken from the Archdiocese of Maribor in the past. In particular, the author discusses the process of the restitution of this property, as exemplified by the theological seminary at Vrbanska cesta 30 in Maribor, which was returned to the ownership of the archdiocese in full, which restored the legal and economic basis of this ecclesiastical institution. He also highlights the historical context and the legal and societal implications of this important step.

KEYWORDS: Roman Catholic Church, Communist Party, agrarian reform, nationalization, denationalization, (Arch)diocese of Maribor

Uvod¹

Odnosi med Cerkvijo in državo so bili v zgodovini vedno dinamični in pravzaprav Cerkev nikoli ni imela idealnih odnosov z državo.² Tako je bilo tudi v času od izvedene agrarne reforme pred drugo svetovno vojno. V obdobju od sprejema prvega Zakona o agrarni reformi v letih 1919 in 1920 do sprejetja zadnjega Zakona o likvidaciji agrarne reforme na veleposestvih julija 1931 je bilo potrjenih še kar nekaj zakonskih določil, ki pa niso bistveno vplivala na odvzem cerkvenega premoženja. Tako je

1 Študija temelji na delu doktorske disertacije z naslovom *Odvzem cerkvenega premoženja na slovenskem po letu 1945*. Doktorska naloga je bila napisana pod mentorstvom red. prof. dr. Lovra Šturma in je bila javno zagovarjana dne 26. 10. 2011 na Fakulteti za državne in evropske študije (Nova univerza).

2 Katoliška cerkev je v času Avstro-Ogrske imela popolnoma drugačno težo kot po razpadu habsburške monarhije, posebej pa po okupaciji in prevzemu oblasti s strani Komunistične partije.

Cerkev »dočakala« začetek druge svetovne vojne kot ekonomsko dobro stoječa inštitucija, ki je s svojim imetjem ravnala kot dober gospodar, kar ji je omogočalo izvajanje svojega poslanstva. Cerkev je do razpada Jugoslavije³ leta 1941 na območju Dravske banovine, torej v Sloveniji brez Primorske, obsegala dve škofiji, ljubljansko in mariborsko, s 531 župnjami ter 152 samostani, od tega 41 moških in 111 ženskih.⁴ Dejstvo je, da je škofija v okviru Katoliške cerkve le ena izmed številnih pravnih oseb. Poleg nje obstajajo avtonomne pravne osebe, kot so župnije, podružnične cerkve, samostani in druge ustanove, ki skupaj predstavljajo več takih subjektov. Te enote so zaradi svoje samostojnosti v upravljanju premoženja (npr. cerkvenih zgradb, zemljišč) formalno registrirane v zemljiški knjigi. Ključno je razumeti, da pravna osebnost v cerkvenem kontekstu pomeni sposobnost institucije, da samostojno nastopa v pravnem prometu – pridobiva lastnino, sklepa pogodbe in nosi pravne obveznosti. Ta status temelji na kanonskem pravu (cerkveni zakonodaji) ter se usklajuje z nacionalnimi zakoni, ki zahtevajo vpis v uradne registre za preglednost in legitimnost. Škofija kot teritorialna enota predstavlja višji hierarhični nivo, medtem ko župnije in samostani delujejo decentralizirano, a v skladu s cerkvenimi predpisi. S stališča civilnega prava je pravo Cerkev, ki ga predstavlja *Zakonik cerkvenega prava* (v nadaljevanju: ZCP), povsem samostojno in ga ni mogoče uvrstiti niti pod javno niti pod zasebno pravo. Obsega norme, s katerimi ureja razmerje Cerkve in njenih članov

3 Jugoslavija je bila okupirana, toda je mednarodnopravno je še obstajala. Priznali so jo vsi zavezniki, vključno s Sovjetsko zvezo. Jugoslovanska vlada je delovala v Londonu. Glejte: Dieter Blumenwitz, *Okupacija in revolucija v Sloveniji (1941–1946)* (Celovec: Mohorjeva, 2005).

4 V članku uporabljam termin mariborska škofija, ki je sodoben naziv s kompleksnim zgodovinskim razvojem. Lavantinska škofija (latinsko: *Dioecesis Lavantina*) je bila ustanovljena leta 1228 in je zgodovinsko pokrivala širše območje današnje vzhodne Slovenije (vključno z Mariborom). Leta 1962 je Sveti sedež Lavantinsko škofijo preimenoval v Mariborsko-lavantinsko škofijo, (latinsko: *Dioecesis Mariborensis-Lavantina*) s sedežem v Mariboru. Leta 2006 pa je bila z odlokom Sveta za javne zadeve Svete stolice ustanovljena Nadškofija Maribor, ki je prevzela status metropolije. Glejte: Jakob Richter, »Ustanovitev lavantinske škofije,« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 41, št. 6 (1970): 11–13; Miloš Rybař, »Nacistični ukrepi zoper duhovščino lavantinske škofije,« v: *Zbornik ob 750-letnici Mariborske škofije: 1228–1978*, ur. Anton Ožinger (Maribor: Mariborski škofijski ordinariat, 1978), 44–102; France Martin Dolinar, *Slovenska cerkvena pokrajina* (Ljubljana: Teološka fakulteta, 1989), 29–31; Tamara Griesser Pečar, »Lavantinska škofija v novi Jugoslaviji,« *Studia Historica Slovenica* 10, št. 2/3 (2010): 429–62.

in razmerje članov med seboj.⁵ Zato je cerkveno pravo (*ius canonicum*) avtonomno pravo. ZCP (v prvi knjigi *De normis generalibus*) v 6. poglavju natančno opredeljuje cerkvenopravni položaj fizičnih oseb in posebej področje pravnih oseb. Po normah cerkvenega prava označujemo pod pojmom Cerkev katero koli javnopravno osebo v Cerkvi (*persona iuridica publica*), ki deluje v skladu z nameni in poslanstvom Cerkve (ZCP 1999, kan. 1258).⁶

Odnos Komunistične partije (KP) do Cerkve med drugo svetovno vojno se je s časom vse bolj in bolj zaostroval. KP sprva o odnosu do Cerkve ni odkrito govorila, a vendar so o tem jasno govorila njena programska stališča. Komunistična partija Slovenije (KPS) se je vse močneje postavljala proti Cerkvi, ki je na čelu s škofom Gregorijem Rožmanom obsodila narodno nasilje. Obsodbe komunistične oblasti s strani škofa so se stopnjevale z umori, ki jih je zagrešila komunistična VOS. Škof je spregledel, da OF vodijo komunisti, ki bodo po koncu vojne skušali prevzeti oblast. Zato je izrecno svaril pred »brezbožnim komunizmom« na osnovi okrožnice »Divini redemptoris«. Politična moč KP se je v času vojne krepila, istočasno pa se je večala nenaklonjenost Cerkvi.⁷

Nacionalizacija je gospodarsko-politični ukrep, s katerim se izvrši prisilni prenos dela ali celotne zasebne lastnine v državno ali družbeno lastnino z odškodnino ali brez. Nanaša se praviloma na nedoločene osebe oziroma na velika ali vsa podjetja določene gospodarske panoge (npr. rudniki premoga, banke, zavarovalnice, industrijski obrati) ali na celotne gospodarske dejavnosti. Je eden od originalnih načinov prehoda zasebne lastnine v državno, saj država lastništva ne izvaja iz pravic predhodnika, temveč neposredno na podlagi zakona. Ima skupne točke s konfiskacijo in ekspropriacijo, ki sta prav tako prisilna prenosa zasebne lastnine v državno oziroma družbeno lastnino.⁸

5 Andrej Naglič, »Verska dejavnost med državnim pravom in avtonomno ureditvijo Cerkev in drugih verskih skupnosti,« *Bogoslovni vestnik* 73, št. 1 (2013): 85–95.

6 Martín Julio García, *Codex Iuris Canonici* (Rim: Ediurcla, 2006), 387–436; Juraj Brkan, *Opće odredbe Zakonika kanonskog prava* (Makarska: Franjevačka teologija u Makarskoj, 1997), 196–218.

7 Tamara Griesser Pečar, *Razdvojeni narod, Slovenija 1945–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004), 183.

8 Janez Breznik, Marko Prijatelj in Jože Sedonja, *Zakon o denacionalizaciji s komentarjem* (Ljubljana: Založba Gospodarski vestnik, 1992).

Izvedena nacionalizacija je poleg zaplembe premoženja⁹ in agrarne reforme¹⁰ po drugi svetovni vojni predstavljala eno najhujših oblik nasilne razlastitve premoženja, ki jo je izvajal tedanji komunistični aparat v Sloveniji.¹¹ V obdobju od leta 1945 do 1963 sta bili izvedeni dve nacionalizaciji, in sicer prva nacionalizacija¹² (1946–1948) in druga nacionalizacija¹³ (1958–1963).¹⁴

Skupne značilnosti agrarne reforme, nacionalizacije, zaplembe in razlastitve so, da so vsi ti ukrepi prisilni ukrepi, s katerimi se odvzame zasebna lastnina ali njen del in preide v državno ali družbeno lastnino. Agrarna reforma in nacionalizacija zajemata nedoločen krog oseb. Od zaplembe se razlikujeta v tem, da sta gospodarska in politična ukrepa, zaplemba pa kaznen za kaznivo dejanje.¹⁵

S sprejetjem zakonodaje o izvedbi nacionalizacije po drugi svetovni vojni je bilo komunistični oblasti omogočeno, da je lahko uničila zasebno lastnino in s tem istočasno obračunala s t.i. opozicijo, v katero je v prvi vrsti spadala tudi Cerkev. Z izvedbo nacionalizacije je država pridobila tudi pre-

9 Glejte: Alojz Brus in Bogomil Bergant, »Vračanje cerkvenega premoženja,« *Sodobno kmetijstvo* 26, št. 5 (1993): 194–195; Mateja Čoh, »Pogoji nastanka rednih sodišč v Sloveniji leta 1945 s poudarkom na razvoju v Mariboru,« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 74, št. 1/2 (2003): 109–29.

10 Glejte npr.: Albin Prepeluh, *Naš veliki socialni problem: agrarna reforma*, (Ljubljana: Zveza slovenskih agrarnih interesentov, 1933); Zdenko Čepič, *Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji (1945–1948)* (Maribor: Založba Obzorja, 1995); Milivoj Erič, *Agrarna reforma u Jugoslaviji 1918–1941* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1958); Tamara Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi: sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960* (Ljubljana: Družina, 2005).

11 Pravzaprav govorimo o treh valovih nacionalizacije: 1946, 1948 in 1958, s tem da je izvajanje zakona 1958 trajalo do 1962/63. Glejte: Jože Prinčič, »Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije 1945–1963,« *Zgodovinski časopis* 49, št. 1 (1995): 152–53.

12 Prva nacionalizacija je bila izvedena na osnovi Zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij iz leta 1946, (*Uradni list FLRJ*, št. 98/46) in na osnovi Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij iz leta 1948, (*Uradni list FLRJ*, št. 35/48).

13 Druga nacionalizacija je bila izvedena na osnovi Zakona o nacionalizaciji najemnih zgradb in gradbenih zemljišč, (*Uradni list FLRJ*, št. 52/58).

14 V posamezni strokovni literaturi se za drugo nacionalizacijo uporablja obdobje od 1948 do 1950. Glejte: Jože Prinčič, »Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije, 152–53; Hrvoje Kačer, »Nacionalizacija i denacionalizacija« (doktorska disertacija, Split: Pravna fakulteta, 1997), 115.

15 Milko Mikola, *Zaplembe premoženja v Sloveniji 1943–1952* (Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1999), 85.

potreben gospodarski kapital za ustroj načrtnega gospodarstva v državi.¹⁶

Prva nacionalizacija se je začela s sprejetjem Zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij 5. decembra 1946.¹⁷ Sprejela ga je zvezna skupščina po hitrem postopku, predvsem zaradi »občutljive« vsebine, ki je omogočala poddržavljanje vseh velikih in pomembnih gospodarskih subjektov v tedanji Jugoslaviji.¹⁸

Zakon je vseboval samo 24 členov, ki so obsegali vse oblike zasebnih gospodarstev, tako na državni kot republiški ravni. Zakon je predvideval tudi izplačilo za nacionalizirano premoženje, vendar ne v gotovini, temveč v državnih obveznicah, razen v posebnih primerih, o katerih je odločala Vlada FLRJ. Tako so bila nacionalizirana vsa najpomembnejša industrijska, gradbena, trgovska, prometna in prevozniška, gozdarska, bančniška ter zavarovalniška podjetja na področju celotne Jugoslavije.¹⁹

Komunistična oblast je po dvoletni uporabi Zakona o nacionalizaciji iz leta 1946 ugotovila, da z omenjenim Zakonom ni bilo mogoče izvesti nacionalizacije na vseh preostalih zasebnih podjetjih in je s tem negativno delovala na aktualno oblast v smislu dokazovanja njene moči tako na notranjem kot tudi na mednarodnem političnem prizorišču. Zato je tedanji režim leta 1948 sprejel Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij.²⁰

Cerkev v Sloveniji vsaj po dostopni dokumentaciji ni bila lastnica podjetij, ki so bila zapisana v sprejetem Zakonu o nacionalizaciji iz leta 1946. Prav tako nam niso znani primeri poddržavljanja cerkvenega premoženja po tem Zakonu. S sprejetjem Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij iz leta 1948 pa je bilo tudi cerkveno premoženje podvrženo nacionalizaciji. Omenjeni zakon je omogočil, da so bila nacionalizirana podjetja, ki so imela splošen pomen za zvezno ali republiško gospodarstvo, za varstvo ljudskega zdravja ali za kulturni razvoj ljudskih množic (npr. kreditna podjetja in zavarovalnice, rudniki, elektrarne, radio, industrije, plovila, bolnišnice, sanatoriji, kopali

16 Prinčič, »Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije«: 152–53. Glejte tudi: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog*, zvezek 1, Agrarno gospodarstvo, ur. Pavle Blaznik (Ljubljana; Državna založba Slovenije, 1970).

17 *Uradni list FLRJ*, št. 98/46.

18 Prinčič, »Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije«, 153.

19 Jože Prinčič, »Nacionalizacija industrijskih in rudarskih podjetij v Sloveniji v letu 1946«, *Prispevki za novejšo zgodovino* 31, št. 2 (1991): 167–80.

20 *Uradni list FLRJ*, št. 35/48.

šča, toplice, zdravilišča, tiskarne, kino, gledališča, trgovska skladišča), nepremičnine, ki so bile last tujih državljanov, tujih ustanov ali tujih zasebnih ali javnopravnih oseb.²¹

Tako je bilo po zakonu iz leta 1948 nacionalizirano več objektov Družbe hčera krščanske ljubezni, Šolskih sester²² in Magdalenk.²³

Po izvedbi agrarne reforme, prve nacionalizacije, raznih zaplemb (konfiskacije) in razlastitev (eksproporciacije) so zasebno lastnino predstavljala samo še stanovanja, poslovni prostori in gradbena zemljišča. V veliki meri so bila že mnoga stanovanja, zgradbe in poslovni prostori zasedeni, zato je bilo samo še vprašanje časa, kdaj bo zasedba zakonsko urejena tako, da bo lastnik omenjenih nepremičnin postala izključno država. Z Zakonom o nacionalizaciji najemnih zgradb in gradbenih zemljišč, ki je bil sprejet 28. decembra 1958,²⁴ so bile nacionalizirane tri lastniško-premoženjske kategorije, in sicer:

1. stanovanjske hiše in njeni posamezni deli,
2. poslovne stavbe, ki so bile namenjene za gospodarske, kulturne, upravne, izobraževalne, zdravstvene in druge dejavnosti,
3. vsa pozidana in nepozidana gradbena zemljišča.²⁵

V Sloveniji je bila za izvedbo nacionalizacije odgovorna Republiška komisija za nacionalizacijo, ki jo je imenoval Izvršni svet 8. januarja 1959. Komisija za nacionalizacijo je delo razdelila med dva strokovna sveta znotraj komisije. Prvi svet se je imenoval Svet za zadeve nacionalizacije verskih skupnosti, drugi pa je bil Svet za odločanje o opozorilih državljanov ter za presojo zakonitosti in pravilnosti odločb komisij za nacionalizacijo pri občinskih ljudskih odborih. Po podatkih Komisije za nacionalizacijo LRS je bilo v Sloveniji do leta 1960 skupno v nacionalizacijskem postopku 675 objektov verskih skupnosti. V celoti je bilo nacionaliziranih 198 objektov,

21 Breznik et al., *Zakon o denacionalizaciji s komentarjem*, 245.

22 Sodišče je izreklo zaplembo celotnega premoženja (premičnega in nepremičnega) Kongregacije šolskih sester reda sv. Frančiška Asiškega na področju FLRJ (Zac, K 16/49-18, sodba). Tukaj ne gre za nacionalizacijo, temveč za zaplembo zaradi obsodbe s. Romane Toplak, s. Augustine Pavel in s. Davorine Kozoderc. Podobno je bilo tudi pri magdalenkah.

23 Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond OLO Dolnja Lendava 1945-1960, Odločba o pritožbi Lavantinskega škofijskega ordinariata v Mariboru, 27. 12. 1945.

24 *Uradni list FLRJ*, št. 52/58.

25 Prinčič, »Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije,« 152-53.

delno 43 objektov, 317 objektov je bilo izvzetih iz nacionalizacijskega postopka, 117 objektov pa do takrat še ni bilo rešenih.²⁶

Nacionalizacija na področju mariborske škofije

V mariborski škofiji je bilo do leta 1960 v nacionalizacijskem postopku 337 objektov verskih skupnosti, kar je pomenilo slabih 50 % vseh verskih objektov²⁷ v Sloveniji. Od tega je bilo v mariborski škofiji v celoti nacionaliziranih 78 objektov oz. 25 % vseh verskih objektov v Sloveniji, delno nacionaliziranih je bilo 20 objektov oz. 7 % vseh verskih objektov v Sloveniji, izvzetih iz postopka je bilo 154 objektov oz. 47 % vseh verskih objektov v Sloveniji, v postopku pa je bilo še 70 objektov oz. 21 % vseh verskih objektov v Sloveniji. Glede nacionalizacije cerkvenih objektov v Sloveniji lahko trdimo, da je bilo približno 50 % vseh verskih objektov v Sloveniji do leta 1960 nacionaliziranih v tedanji mariborski škofiji. Ta delež je vsekakor predstavljal hud udarec omenjeni škofiji na pastoralnem, izobraževalnem in nenazadnje tudi na ekonomskem področju.

Tabela 1: Stanje nacionalizacije objektov verskih skupnosti v mariborski škofiji do leta 1960:²⁸

Zap. št.	Občina	Število objektov verskih skupnosti v nacionalizacijskem postopku	Število nacionaliziranih objektov			
			v celoti	delno	izvzetih iz postopka	v postopku
1.	Beltinci	8	-	-	8	-
2.	Dravograd	6	1	-	5	-
3.	Šentjur pri Celju	8	6	-	2	-

²⁶ Arhiv Republike Slovenije (ARS), SI AS 1116, Ministrstvo za finance Republike Slovenije, Seznam objektov verskih skupnosti v nacionalizacijskem postopku, 10. 6. 1960.

²⁷ Verski objekti so vse nepremičnine, ki so v lasti in uporabi Cerkve.

²⁸ ARS, SI AS 1116, Ministrstvo za finance Republike Slovenije, Seznam objektov verskih skupnosti v nacionalizacijskem postopku, 10. 6. 1960.

Zap. št.	Občina	Število objektov verskih skupnosti v nacionalizacijskem postopku	Število nacionaliziranih objektov			
			v celoti	delno	izvzetih iz postopka	v postopku
4.	Videm-Krško	15	-	-	14	1
5.	Gornja Radgona	2	-	-	2	-
6.	Mozirje	15	1	-	12	2
7.	Petrovci-Šalovci	4	3	-	1	-
8.	Šmarje pri Jelšah	6	4	-	2	-
9.	Laško	22	1	-	15	6
10.	Slovenske Konjice	13	10	-	2	1
11.	Ljutomer	3	1	-	2	-
12.	Radlje ob Dravi	4	1	-	3	-
13.	Maribor-Tabor	6	3	1	2	-
14.	Žalec	45	2	1	2	40
15.	Lendava	2	1	-	1	-
16.	Lenart	10	2	-	3	5
17.	Maribor-Center	24	8	2	6	8
18.	Celje	19	7	-	8	4
19.	Slovenj Gradec	19	2	1	12	4
20.	Slovenska Bistrica	17	7	2	8	-

Zap. št.	Občina	Število objektov verskih skupnosti v nacionalizacijskem postopku	Število nacionaliziranih objektov			
			v celoti	delno	izvzetih iz postopka	v postopku
21.	Murska Sobota	16	1	3	12	-
22.	Ormož	4	4	-	-	-
23.	Ptuj	40	14	8	18	-
24.	Maribor- -Tezno	14	-	-	14	-
SKUPAJ		337	78	20	154	70

Na področju mariborske škofije so bili od 1945 do 1960 nacionalizirani naslednji objekti:²⁹

- leta 1945: Maribor – Betnavski grad;
- leta 1947: Brestanica – samostan trapistov;
- leta 1948: Brežice – kapela Družbe hčera krščanske ljubezni (HKL), Vojnik – kapela HKL, Črna na Koroškem – kapela HKL, Maribor – kapela HKL, Ptuj – javna bolnica – kapela HKL, Slovenj Gradec – kapela HKL, Celje – kapela HKL, Celje – samostan HKL, Topolšnica – kapela Šolskih sester (ŠS);
- leta 1949: Dobrna – samostan ŠS, Studenice – samostan magdalenk (MGD);
- leta 1950: Maribor – bogoslovje pod Kalvarijo, Vrbanska 30;³⁰
- leta 1958: Maribor – samostan Marijinih sester (MS);
- leta 1960: Maribor – Brežice – frančiškanska³¹ (OFM), kapela Brežice – samostan OFM,³² Celje – kapucinska (OFMCap) kapela, Celje

²⁹ *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000* (Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2000), 1183–1195; *Letopis Mariborske škofije ob 25-letnici škofovanja mariborskega škofa dr. Franca Krambergerja v letu 2005* (Ljubljana: Slomškova založba, 2005), 142–44.

³⁰ Pod objektom Vrbanska 30 so mišljena vsa cerkvena zemljišča in objekti, ki jih je tedanja oblast podržavila.

³¹ Marija Čipić Rehar, »Frančiškani v kolesju političnih sistemov 20. stoletja,« *Kronika* 67, št. 1 (2019): 121–40.

³² Red manjših bratov – *Ordo Fratrum Minorum* (OFM).

– samostan OFMCap,³³ Celje – samostan lazaristov (CM), Celje – Salezijanski zavod (SDB),³⁴ Hrastovec – kapela HKL, Kapela – dom bolnih bratov SDB, Kapela – kapela SDB, Maribor – cerkev sv. Alojzija, Maribor – samostan OFMCap, Maribor – kapela OFMCap, Maribor – samostanska cerkev ŠS, Maribor – samostan ŠS, Maribor – kapela ŠS, Maribor – samostan jezuitov (DJ), Maribor – benediktinski (OSB) samostan, Maribor – kapela OSB, Muretinci – hiša s kapelo Križniki (OT), Murska Sobota – Salezijanski (SDB) Zavod, Murska Sobota – kapela SDB, Ormož – bolnišnica s kapelo OT, Radna (Sevnica) – Zavod SDB, Radna (Sevnica) – kapela SDB, Središče ob Dravi – cerkev OT, Veržej – Zavod SDB, Veržej – kapela SDB, Vrbje pri Žalcu – samostan usmiljenih bratov (UB).³⁵

Izvedba nacionalizacije posameznih cerkvenih objektov je potekala v tesni povezavi z montiranimi sodnimi procesi proti duhovnikom in redovnikom. Sistem je bil zelo enostaven, in sicer je bilo najprej potrebno skozi sodne postopke obtožiti pripadnike Cerkve³⁶ na dolge zaporne kazni, nato pa s pomočjo nacionalizacije odvzeti vse nepremičnine. Primer takšnega načina odvzema cerkvenega premoženja je predstavljal proces proti magdalenkam.³⁷ Izvedbo nacionalizacije magdalenskega samostana v Studenicah³⁸ je slikovito predstavila gospa Stanka Maučec. Povedala je, da je v času razpustitve leta 1947 v Konventu živelo 32 magdalenk, ki jih je vodila sestra Jožefa Murkovič. Po izpovedi sestre Stanke so takratni

33 *Ordo Fraturum Minorum Capuccinorum* – Red manjših bratov kapucinov (OFM Cap).

34 Salezijanska družba sv. Janeza Boska (SDB).

35 *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000*.

36 Glejte: Tamara Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*; Ive Alojz Stanič, *Kočevski proces 1943: največja medvojna drama Slovencev* (Kočevska Reka: Samozaložba I. A. Stanič, 2008); Anton Kržišnik, »Kočevski proces,« v: *Spomini na partizanska leta*, ur. Ferdo Godina (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1963), 66–96; Marija Vodušek, »Procesi proti duhovnikom v mariborski škofiji, 1945–1955« (diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, 1994).

37 Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM), Magdalenke, Kronika magdalenskega samostana Studenice 1945–1949.

38 Na okrajnem sodišču v Slovenski Bistrici 14.6.1949 je bila priorica Jožefa Murkovič obsojena, kot je navedeno v opombi 41, na 12 mesecev odvzema prostosti s prisilnim delom zaradi kaznivega dejanja zoper ljudsko oblast in zoper javni red in mir. Izrečena je bila tudi zaplemba imovine konventa Magdalenk v Studenicah. Tukaj torej ne gre za nacionalizacijo, temveč za zaplembo po sodnem postopku. Glejte: Griesser Pečar, *Cerkev na zatožni klopi*, 613–14.

predstavniki oblasti oz. Udbe dne 7. maja 1947 v dopoldanskem času »vdrli« v samostan in najprej aretirali priorico sestro Jožefo Murkovič³⁹ ter jo odpeljali na zaslišanje.⁴⁰ Vse ostale sestre pa so zaprli v skupen prostor in izvedli skupinsko zaslišanje, ki je trajalo vse do enajste ure zvečer. Sestra Stanka se je v razgovoru spomnila besed enega izmed takratnih sodelavcev Udbe,⁴¹ ki naj bi dejal, »kako lepo vam bo sedaj, ko ste svobodne«. Sestre naj bi po zaslišanju imele dve uri časa, da za vedno zapustijo samostan.⁴²

39 NŠAM, Magdalenke, Kronika magdalenskega samostana Studenice 1945–1949.

40 Sestra Jožefa Murkovič je bila obsojena 14. 6. 1949 na eno leto prisilnega dela in zaplembo vsega samostanskega premoženja. Odpuščena je bila 7. 5. 1950. Nato naj bi se po pričevanju sestre Stanke Maučec preselila v redovniško hišo v Nemčiji, kjer naj bi živela do svoje smrti.

41 UDB – Uprava državne bezbednosti oziroma po slovensko Uprava državne varnosti, ki je nastala marca 1946 (iz Ozne), je bila v sklopu ministrstva za notranje zadeve. Leta 1966 se je preimenovala v SDB – Službo državne bezbednosti, slovensko: Služba državne varnosti (SDV). A med ljudmi se je že utrdil izraz Udba in ostal do danes. Ta tajna policija komunističnega režima je obračunavala s t. i. notranjim sovražnikom. Udba je bila vplivna, saj je neredko celo dajala direktive sodnikom in tožilcem, po potrebi tudi odvetnikom, nadzorovala pa je tudi zapore. Lahko si je dovolila, da je osvobajala kriminalce, ki so bili pripravljeni sodelovati z njo. Tudi sama se je ukvarjala s kriminalom tako, da je za agenturne naloge in likvidacije nezaželenih plačevala kriminalcem, da opravijo umazano delo. Udba je delovala tudi v tujini, kjer takšnih pristojnosti ni imela, zato je delovala po mafijsko. Opravila je niz podtalnih akcij, umorov, izsiljevanj in ugrabitev. Pri tem je uporabljala svoje morilce, jugoslovanske kriminalce in celo tuje mafijce. Glejte: Jože Pučnik, *Iz arhivov slovenske politične policije* (Ljubljana: Veda, 2002); Ljuba Dornik Šubelj, *Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo* (Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1999); Zdenko Zavadlav, »OZNA udarna pest partije,« *Tribuna* 39, št. 9 (1990): 4–6; Jerca Vodušek Starič, *Slovenski špijoni in SOE: 1938–1942* (Ljubljana: Samozaložba, 2002); Jerca Vodušek Starič, *Prevzem oblasti* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992).

42 Razgovoru z gospo Stanko Maučec, ki je potekal v Duhovniškem domu Maribor dne 2. oktobra 2009, je prisostvoval vodja službe za splošno pravne in kadrovske zadeve Nadškofije Maribor, gospod Miroslav Adam. Sestra Stanka je še edina živeča sestra magdalenska, ki se je priključila Konventu magdalenk Marije Magdalene de Poenitentia v Mariboru leta 1946. Kljub možganski kapi, ki jo je sestra Stanka doživela pred desetimi leti, je bilo njeno pričevanje zelo natančno. Pričevanje hrani avtor.

Mariborska škofija je tako ostala brez več kot 23 % vseh objektov v celoti in 6 % delno, ki so jih predstavniki Cerkve uporabljali v pastoralne, izobraževalne in bivalne namene.⁴³ Vendar pa se je Cerkev kljub neznatni možnosti za povrnitev nacionaliziranega premoženja vseskozi borila s tedanjo oblastjo. Tako so posamezni predstavniki Cerkve vedno znova in znova vlagali pritožbe na izdane odločbe, s katerimi je cerkvena lastnina postala last tedanje oblasti. Z veliko večino vloženih pritožb Cerkev ni imela posebnega uspeha. Tedanja oblast jih je skoraj vselej zavrnila. Tako je bilo tudi v primeru pritožbe lavantinskega škofijskega ordinariata, ki se je pritožil v zvezi z nacionalizacijo veleposestva Betnava. Predsedstvo Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta je pritožbo zavrnilo 27. decembra 1945. V obrazložitvi je bilo zapisano, da je bila izpodbijana odločba samo »začasnega preventivnega značaja«⁴⁴ z namenom zašite lastnine oz. da lastnina ostane nedotaknjena do izdaje dokončne odločbe o razlastitvi veleposestva Lavantinske škofije.⁴⁵

Z izvajanjem vseh oblik poddržavljanja cerkvenega premoženja se pritisk na Cerkev v Sloveniji tudi v 50 letih 20. stoletja ni zmanjšal. Tedanja oblast si je zadala nalogo, da nadaljuje z ekonomskim pritiskom na Cerkev. Udba je v zvezi s to nalogo leta 1954 izdala strogo zaupna navodila za pravilno obdavčevanje verskih skupnosti, zlasti Katoliške cerkve. V obrazložitvi navodila je bilo zapisno: »*Pravilno obdavčevanje duhovščine je važno zaradi tega, ker je to eden izmed osnovnih instrumentov za izvajanje ekonomskega pritiska na duhovščino.*«⁴⁶

V zvezi z izvajanjem navodila o pravilnem izvajanju davčne politike do Cerkve je Udba 8. septembra 1954 izdala dodatna navodila oz. praktične primere izvajanja davčne politike, da bo obdavčevanje Cerkve še bolj restriktivno in dosledno. Razlog izdaje dodatnih navodil je po mnenju Udbe izhajal iz »*neenergične izterjave*« plačila davka s strani Cerkve, neizterjani davki pa naj bi bili »*ovira za celotno našo politiko do cerkve*«. ⁴⁷

43 Darko Ščavničar, *Razlaščanje cerkvenega premoženja na Štajerskem in Prekmurju po letu 1945* (Ljubljana: Defensor, 2017), 158–63.

44 PAM, OLO Dolnja Lendava 1945–1960, Odločba o pritožbi Lavantinskega škofijskega ordinariata v Mariboru, 27. 12. 1945.

45 Ibid.

46 ARS, KOVS, AŠ 111, Obdavčenje duhovnikov, cerkva, samostanov in škofijskih ordinariatov, 19. 3. 1954.

47 ARS, KOVS, AŠ 111, Obdavčenje duhovnikov, cerkva, samostanov in škofijskih ordinariatov, 8. 9. 1954.

Predstavnika obeh slovenskih škofij sta v zvezi z izvajanjem državne politike do Cerkve večkrat posredovala pri takratnih oblasteh. Vodja ljubljanske škofije, Apostolski administrator ljubljanske škofije Anton Vovk, je na enem od sprejemov pri predsedniku Izvršnega sveta Ljudske republike Slovenije (IS LRS) Borisu Kraigherju dne 25. februarja 1955 predstavil probleme zaprtih duhovnikov, obdavčevanja Cerkve, razlastitve cerkvenega premoženja in verskega tiska.⁴⁸ Iste probleme je predsedniku IS LRS Borisu Kraigherju dne 1. aprila 1955 predstavil takratni mariborski škof dr. Maksimiljan Držečnik.⁴⁹

*Odnos med Cerkvijo in slovensko državo
od leta 1945 do leta 1990*

Kljub posredovanjem najvišjih slovenskih cerkvenih predstavnikov pri tedanji oblasti ni prišlo do bistvenega napredka v odnosih med Cerkvijo in slovensko državo vse do prvih svobodnih volitev leta 1990. Izvolitev novega večstrankarskega slovenskega parlamenta je med drugim predstavljala osnovo za postopno sprejemanje zakonodaje s področja poprave krivic.⁵⁰

Eden ključnih zakonov za popravo krivic na lastninskem področju je Zakon o denacionalizaciji (ZDen), ki je začel veljati 7. decembra 1991 in je v 64. členu določil rok za vložitev zahteve, in sicer najkasneje 24 mesecev po njegovi uveljavitvi. Zakon je določil, da se premoženje (premične in nepremične stvari, podjetja oz. kapitalski deleži osebnih in kapitalskih družb), ki je bilo v preteklosti podržavljeno s predpisi o agrarni reformi, nacionalizaciji in zaplembah ter z drugimi predpisi in načini, ki jih navaja sam Zakon, praviloma vrne v naravi, če to ni mogoče, pa kot odškodnina. Zakon med upravičenci do vrnitve izrecno navaja tudi cerkve in verske

48 ARS, KOVS, AŠ 108, Uradni zaznamek- sestanek škofa Vovka s predsednikom IS LRS, 18. 4. 1955.

49 ARS, KOVS, AŠ 111, Uradni zaznamek- sestanek škofa Držečnika s predsednikom IS LRS, 7. 4. 1955.

50 Lovro Šturm, »O kratenju človekovih pravic in temeljnih svoboščin v Sloveniji v obdobju 1945–1990,« v: *Temna stran meseca*, ur. Drago Jančar (Ljubljana, Nova revija, 1998), 95; Alojz Brus in Bogomil Bergant, »Vračanje cerkvenega premoženja,« *Sodobno kmetijstvo* 26, št. 5 (1993): 194–95. Igor Kaučič, »Načela ustavne ureditve razmerja med državo in cerkvijo v Sloveniji,« v *Država in cerkev: izbrani zgodovinski in pravni vidiki: mednarodni posvet, 21. in 22. junija 2001*, ur. Alenka Šelih (Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2002), 77–87.

skupnosti, njihove ustanove oz. redove, ki ob uveljavitvi tega Zakona delujejo na območju Republike Slovenije, katerih pravno nasledstvo se presoja po njihovem avtonomnem pravu.⁵¹

Identična načela glede vračanja premoženja, ki ga je država protipravno ali krivično odvzela, predstavlja v svoji 10. točki tudi Resolucija 1096 o ukrepih za razgradnjo dediščine nekdanjih komunističnih totalitarnih sistemov, ki je bila sprejeta na 23. zasedanju parlamentarne skupščine Sveta Evrope dne 27. junija 1996.⁵²

Ker proces denacionalizacije ni potekal brez zapletov, je Ustavno sodišče Republike Slovenije večkrat odločalo o ustavnosti določb v zvezi z denacionalizacijo, od katerih dve odločbi deloma posegata tudi na področje verskih skupnosti. V skladu z zahtevami ustavnega sodišča v teh dveh odločbah je bil leta 1998 sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o denacionalizaciji, ki je izrecno določil, da je tudi premoženje fevdalnega izvora predmet denacionalizacije, če so denacionalizacijski upravičenci Cerkve in druge verske skupnosti, njihove ustanove ali redovi.⁵³

Denacionalizacijski proces poleg ZDen urejajo tudi drugi zakonski in podzakonski zakoni, kar pa vsekakor predstavlja določene težave v procesu njegove realizacije.

Denacionalizacijski proces v mariborski škofiji se je uradno začel z

51 Uradni list RS, št. 27/91, 56/92, 13/93, 31/93, 24/95, 29/95, 74/95, 1/97, 20/97, 23/97, 49/97, 87/97, 13/98, 65/98, 67/98, 76/98, 83/98, 60/99, 66/00, 11/01, 54/02, 54/04, 18/05.

52 Točka 10 se glasi: »Nadalje Skupščina svetuje, da se premoženje, vključno s premoženjem Cerkva, ki ga je država protipravno ali krivično odvzela, ga nacionalizirala, zaplenila ali kako drugače razlastila v času vladavine komunističnih totalitarnih sistemov, v načelu vrne prvotnim lastnikom v naravi in v celoti (in integrum), če je to možno, brez kršitve pravic sedanjih lastnikov, ki so pridobili premoženje v dobri veri ali brez kršitve pravic najemnikov, ki so v dobri veri premoženje najeli, in brez škodovanja razvoju demokratičnih reform. V primerih, kjer to ni možno, naj se dodeli pravična gmotna odškodnina. O zahtevkih in sporih v zvezi s posamičnimi primeri vračanja premoženja naj odločajo sodišča.«

53 Odločba Ustavnega sodišča (OdlUS) V, 174, Uradni list RS, št. 1/97, (U-I-107/96) – Rimskokatoliška škofija Maribor in dr. (moratorijska odločba), 522. Ustavno sodišče ugotavlja, da cerkva in verskih skupnosti, kadar se pojavijo kot denacionalizacijski upravičenci, glede na njihovo vlogo obče koristne ustanove in glede na njihov položaj v našem pravnem redu, ne bi bilo dopustno enačiti z veleposestvi fevdalnega izvora oziroma z lastninskimi odnosi, ki izvirajo iz historično izkazanih fevdalnih odnosov. Glejte: OdlUS VI, 69, Ur. l. RS, št. 34/97, (U-I-121/97) – Državni zbor RS (referendumska odločba), v kateri Ustavno sodišče potrdi in konkretizira v prejšnji odločbi izraženo mnenje glede položaja verskih skupnosti, 338–339.

ustanovitvijo škofijske komisije za denacionalizacijo 7. januarja 1992 na pobudo škofa dr. Franca Krambergerja. Komisija je imela nalogo zbiranja podatkov in informacij ter spodbujanja župnij pri pripravi denacionalizacijskih zahtevkov.⁵⁴

V nadaljevanju je prikazan kronološki pregled zaključenih denacionalizacij posameznih nepremičnin na področju mariborske škofije od 1994 do 2007:⁵⁵

- leta 1994: vračilo kapiteljske hiše na Gledališki 4 v Mariboru, vračilo zapuščenih vinogradniških površin na Krčevini in Hrenci;
- leta 1997: vračilo dveh hiš Ob bregu v Mariboru;
- leta 2000: delno vračilo dvorca Betnava;
- leta 2001: vračilo stavb in kmetijskih zemljišč v Vrbju;
- leta 2002: odločba o odškodnini za kmetijska zemljišča in gozdne površine v Vrbju in izplačilo obveznic, odločba o odškodnini zaradi bistveno zmanjšane vrednosti samostana v Studenicah in izplačilo obveznic;
- leta 2003: pravnomočnost odločbe o odškodnini (iz leta 2002) za gospodarske objekte na Betnavi in izplačilo obveznic, odločba o odškodnini za objekt v Dobrni in izplačilo obveznic;
- leta 2004: odločba o odškodnini za grad v Brestanici in izplačilo obveznic, odločba o odškodnini za kmetijska zemljišča in gozdne površine v Studenicah in izplačilo obveznic;
- leta 2005: vračilo Vrbanske 30, odločba glede odškodnine za Mladinsko 12 in izplačilo obveznic, odločba o odškodnini za kmetijska zemljišča in gozdne površine v Gornji Radgoni in izplačilo obveznic, odločba o odškodnini za Karlinovo dvorano, odločba o odškodnini za porušene objekte, kmetijska zemljišča in gozdne površine v Brestanici in izplačilo obveznic, vračilo Kapiteljske hiše – stanovanja Slomškov trg 18, vračilo dvorca Betnava (vzhodni, zahodni in severni trakt), vračilo upravne zgradbe, gospodarskega poslopja in sušilnice v Vrbju, vračilo gospodarskega poslopja in mizarske delavnice v Brestanici, vračilo samostana Studenice in gospodarskega poslopja, kozolca in garaže v Sremiču;
- leta 2006: vračilo zgradbe na Smetanovi 50.

⁵⁴ *Letopis 2005*, 137–38.

⁵⁵ *Letopis 2005*, 142–43.

Na podlagi informacij Službe za splošnopravne in kadrovske zadeve Nadškofije Maribor iz novembra 2024 je škofija vztrajala pri vračilu v naravi dvorca Betnava in Vrbanske 30. Postopek denacionalizacije dvorca Betnava in Vrbanske 30 je v celoti rešen oz. zaključen skladno z delno odločbo UE Maribor 31. maja 2005. Objekt pa je bil predan škofiji 26. avgusta 2005.⁵⁶

Proces odvzema cerkvenih objektov od nacionalizacije pa vse do izvedbe in končanja postopka denacionalizacije bomo predstavili na primeru nekdanjega bogoslovja pod Kalvarijo na Vrbanski 30 v Mariboru (dalje Vrbanska 30).

Poslopje Vrbanska 30

Gradnja bogoslovnega semenišča na Vrbanski 30 se je začela leta 1937, septembra 1938 je bil objekt pod streho, do leta 1941 pa je bil velik del objekta v glavnem dokončan.⁵⁷ Še pred dokončanjem novega semenišča je Ministrstvo za prosveto leta 1940 izdalo uredbo o Visoki bogoslovni šoli v Mariboru.⁵⁸ S sprejeto uredbo je bogoslovna šola tudi formalno dobila status visoke šole. Dokončanje gradnje bogoslovja je ustavil prihod nemškega okupatorja.⁵⁹ Nemci so takoj po zavzetju Maribora 17. aprila 1941 razpustili bogoslovje in pregnali profesorje. Tedanji pomočnik ravnatelja dr. Maks Držečnik je dobil ukaz, da do 23. aprila 1941 bogoslovje popolnoma izprazni.⁶⁰ Bogoslovci so študij nadaljevali na Teološki fakulteti v Ljubljani in tudi v drugih mestih po Evropi.⁶¹

Poslopje na Vrbanski je bilo formalno odvzeto na podlagi odločbe št. E 94/41 z dne 15. oktobra 1941. Sprememba lastništva, ki je bila zaznamovana

56 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Odločba, št. 321-596/93-8004, z dne 31. 5. 2005.

57 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo UE v zadevi denacionalizacije premoženja škofije Maribor, 31. 8. 2004 (Nadškofija Maribor, Poročilo o denacionalizaciji).

58 *Službeni list*, št. 83, 16. 10. 1931.

59 Nadškofija Maribor. Obsežna dokumentacija o izgradnji objekta Vrbanska 30 je sestavni del denacionalizacijske vloge škofije Maribor vložene 31. 5. 1993.

60 Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM), Zapuščine škofov, Tomažič, Ivan Jožef, šk. 13/2, dnevnik 1941–1945, zapis za 17. april 1941; NŠAM, Škofijska pisarna, F 113, šk. 5, poročila o dogodkih v lavantinski škofiji med nemško okupacijo v letih 1941–1945.

61 Fanika Krajnc-Vrečko, »Teološka knjižnica Maribor - duhovna vez med preteklostjo in prihodnostjo, 140 let Škofijske teološke knjižnice Maribor,« *Studia Historica Slovenica* 1, št. 2 (2001): 443–45; Fanika Krajnc-Vrečko, »160 let visokošolskega študija v Mariboru,« *Zvon* 5, št. 1 (2019): 53–54.

v zemljiški knjigi, je bila vložena 29. oktobra 1941. Kljub temu, da je bil med okupacijo k poslopju delno dograjen t. i. objekt VI., je bil objekt že pred omenjeno dograditvijo funkcionalno uporaben. V maju 1942 se je v objekt vselil Zavod za izobraževanje učiteljev.⁶²

Po koncu vojne je bila na zgradbi na Vrbanski 30 na podlagi Zakona o ravnanju z imovino⁶³ brez sodnega postopka ponovno knjižena lastninska pravica na tedanjo mariborsko škofijo.⁶⁴ To potrjuje tudi izdano potrdilo Mestne uprave narodne imovine z dne 23. oktobra 1945, s čimer so bile nepremičnine dodeljene tedanji mariborski škofiji v upravo. Vendar pa do pravnoformalne in tudi dejanske izročitve premoženja ni prišlo zaradi nepravilno izvedenega postopka. Vzrok, da ni bila izvedena izročitev premoženja tedanji mariborski škofiji, izhaja iz 2. odstavka 4. člena Zakona o ravnanju z imovino, ki predvideva izročitev premoženja lastniku, ko ta predloži sodni sklep, česar v tem primeru očitno ni bilo.⁶⁵

Po vojni je bilo potrebno na traktu št. VI opraviti le nekaj notranjih zaključnih del. V zvezi s tem je Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo Ljudske republike Slovenije 13. avgusta 1946 izdalo nalog, da se za potrebe kmetijske šole v Mariboru obnovi in dokonča poslopje na Vrbanski 30. Vendar pa je bilo iz večine listin razvidno, da je šlo predvsem za obnovitvena dela, kar pa ni predstavljalo investicijskih vlaganj s strani države.⁶⁶

Oblast se je najverjetneje leta 1948 odločila, da objekt na Vrbanski 30 podržavi. Podržavljenje je temeljilo na Zakonu o agrarni reformi in kolonizaciji v Sloveniji.⁶⁷ V ta namen je 19. septembra 1948 Okrajna komisija za agrarno reformo Maribor izdala odločbo, s katero je bilo razlaščno vse premoženje današnje Nadškofije Maribor, razen izrecno navedenih zemljišč v odločbi.⁶⁸ Tedanja oblast je 2. junija 1950 izdala novo odločbo, s katero je razveljavila odločbo z dne 19. septembra 1948, ker je bil po tej razlastitvi dosežen sporazum zamenjave zemljišč med tedanjo oblastjo in Tovarno avtomobilov Maribor (TAM).⁶⁹

62 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 9.

63 *Uradni list DFJ*, št. 36/45.

64 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 6.

65 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 8.

66 Mirjana Čokl, »130 let Srednje kmetijske šole v Mariboru 1872–2002,« *Šolska kronika* 13, št. 1 (2004): 57–70; Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 4.

67 *Uradni list SNOS in NVS*, št. 62/45, *Uradni list LRS*, št. 30/46, 10/48.

68 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 4.

69 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 8.

Zgradba na Vrbanski 30 je bila podržavljena z odločbo 7. maja 1952, s katero se je vknjižila lastninska pravica na Splošno ljudsko premoženje in zaznamoval upravni organ Kmetijska šola Maribor.⁷⁰

Rimokatoliška škofija Maribor je zahtevo za vrnitev bogoslovnega semenišča v naravi na Vrbanski 30 vložila 31. maja 1993. Zahteva za denacionalizacijo je bila vložena v zakonitem roku po 64. členu ZDen. Vlagateljica je bila glede na določbo 14. člena ZDen upravičenka v postopku denacionalizacije. Ob podržavljenju je bilo premoženje vpisano v zemljiški knjigi kot last Lavantinskega knezoškofijstva v Mariboru. Vlagateljica je zato predložila listino o preimenovanju Lavantinske škofije v Mariborsko. Vrbanska 30 je v fazi denacionalizacije predstavljala objekt v naravi, v katerem so se nahajali prostori Srednje kmetijske šole Maribor in Fakultete za kmetijstvo Univerze v Mariboru.⁷¹

Vračanje omenjenih objektov na Vrbanski 30 je potekalo zelo počasi predvsem zaradi naslednjih dejavnikov:

- pomanjkanja politične volje,⁷²
- cenitve vrednosti nepremičnin v denacionalizacijskem postopku,
- uveljavljanja ovire za vrnitev nepremičnin po 19. členu Zden⁷³ s strani

70 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Dodelitvena odločba Komisije za agrarno reformo OLO Maribor-okolica z dne 7. 5. 1952.

71 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 1.

72 Cerkev je skušala s predstavniki države doseči dogovor, da bi mariborska škofija dobila nazaj katerega od šolskih objektov, ki so jim bili po koncu vojne odvzeti. Vendar pa kljub številnim dopisom in volji do realizacije ni prišlo. Tako je bilo v letu 1999 mariborski škofiji vrnjenega le 12,5 % kmetijskih površin in le 2,7 % zahtevanih stavbnih površin. Zaradi pomanjkanja politične volje za uresničitev denacionalizacije je bila Cerkev primorana o tem obveščati zastopnike EU in posamezne tuje ambasadorje v Sloveniji. Za več o tem glejte: *Letopis 2005*, 139–40.

73 19. člen ZDen: "Nepremičnine ni mogoče vrniti: 1. če služi za opravljanje dejavnosti državnih organov ali za dejavnosti s področja zdravstva, vzgoje in izobraževanja, kulture oziroma drugih javnih služb, pa bi bila s tem bistveno okrnjena možnost za opravljanje teh dejavnosti, ker je ni mogoče nadomestiti z drugo nepremičnino ali bi bila nadomestitev povezana z nesorazmernimi stroški; 2. če je neločljiv sestavni del omrežja, objektov, naprav ali drugih sredstev javnih podjetij s področja energetike, komunale, prometa in zvez, ki so po zakonu izvezeta iz privatizacije; 3. če je izvezeta iz pravnega prometa oziroma na njej ni mogoče pridobiti lastninske pravice; 4. če bi se bistveno okrnila prostorska kompleksnost oziroma namen izrabe prostora in nepremičnin; 5. v drugih primerih, ki jih določa ta zakon. Določba 4. točke prejšnjega odstavka in 20. člen tega zakona se ne uporabljata za gozdove, za vračanje kmetijskih zemljišč iz funkcionalnih kompleksov pa se uporabljajo določbe 27. člena tega zakona. Šteje se, da bi bili stroški iz 1. točke prvega odstavka tega člena nesorazmerno veliki, če bi bili

Republike Slovenije z namenom, da na Vrbanski 30 obdrži šolo in internat ter trajne nasade na kmetijskih površinah v upravljanju Srednje kmetijske šole Maribor,

- ugotavljanja dejanskega datuma podržavljenja nepremičnin na Vrbanski 30.⁷⁴

Prvo izvedeniško in cenitveno poročilo o vrednosti nepremičnin na Vrbanski 30 je bilo izdelano 5. januarja 1999 in dopolnjeno 21. marca 1999. V cenitvenem poročilu je bila ocenjena vrednost objekta Vrbanska 30 s funkcionalnim zemljiščem iz leta 1941 bistveno nižja kot v letu 1952. V času izdelave poročila v letu 1999 pa je bila vrednost objekta še nekoliko višja. Isti izvedenec je bil v soglasju z obema strankama v postopku leta 2000 določen za izvedenca z nalogo, da izdela dopolnitev poročila glede na spremembe podzakonskih predpisov ter ugotovi morebitne ovire za vrnitev nepremičnine v smislu 1. in 3. odstavka 19. člena ZDen. Izvedenec je v poročilu 20. novembra 2000 ocenil vrednost objekta Vrbanska 30 v letih 1941, 1945, 1952 ter vrednost v času izdelave poročila. Glede ovire za vrnitev objekta po 19. členu ZDen je izvedenec ugotovil, da bi za Cerkev znašal strošek nadomestitve objekta po stanju iz leta 1952 skoraj enkrat manj od vrednosti investicije v nadomestne objekte za Vrbansko 30 z nadomestitvijo na isti lokaciji.⁷⁵

Glede na obsežno pridobljeno dokumentacijo o izgradnji objekta je na podlagi sklepa upravnega organa z dne 29. novembra 2001 izvedenec izdelal III. dopolnitev izvedeniškega in cenitvenega poročila z dne 20. junija 2002, ki pa ni bistveno odstopala od poročila iz leta 2000. Zaključek izvedenca je bil, da bi po vseh treh (stanje leta 1941, 1945, 1952) variantah stroški izgradnje nadomestnega objekta, ki bi jih imel zavezanec, bistveno presegali zakonsko mejo 150 % stroškov za upravičenca. Cerkev se je v vlogi z dne 10. julija 2002 strinjala s cenitvijo objekta po stanju leta 1952. Poročilo o oceni vrednosti objekta Vrbanska 30 je za potrebe postopka v letu 2004 izdelal drugi izvedenec, ki je ocenil sedanjo vrednost objekta po stanju iz leta 1952. Vrednost objekta je bila skoraj enaka ocenitvi prvega izvedenca iz leta 1999.⁷⁶

stroški za nadomestilo nepremičnine za zavezanca za več kot 50% večji od stroškov, ki bi nastali za upravičenca, če bi ta želel podržavljeno nepremičnino nadomestiti z nadomestno in jo usposobiti za namen, za katerega je služila pred podržavljenjem.”

74 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 9.

75 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 5.

76 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 5.

Glede uveljavljanja ovire za vrnitev nepremičnin po 19. členu Zden s strani Republike Slovenije z namenom, da na Vrbski 30 obdrži šolo in internat ter trajne nasade na kmetijskih površinah v upravljanju Srednje kmetijske šole Maribor, je Inštitut za gospodarsko pravo v Ljubljani podal 14. oktobra 2003 strokovno mnenje o presojanju ovir po 19. členu Zden. Inštitut v njem navaja, da določila navedenega člena določajo izjeme od temeljnega načela, da je država dolžna vrniti nepremičnine Mariborski škofiji.⁷⁷

Zgradba na Vrbski 30 je bila leta 1945 vrnjena Lavantinskemu knezoškofijstvu v Mariboru na podlagi 1. člena Zakona o ravnanju z imovino. V naslednjem letu je bila na podlagi Akta o razlastitvi Vlade LRS 28. novembra 1951 v zemljiški knjigi zaznamovana uvedba razlastitvenega postopanja v korist države in za potrebe Kmetijskega tehnikuma v Mariboru. Na podlagi razlastitvene odločbe Komisije za agrarno reformo OLO Maribor - okolica z dne 2. junija 1950 in v zvezi z dodelitveno odločbo OLO Maribor - okolica z dne 7. maja 1952 se je vknjižila lastninska pravica na ime Splošno ljudsko premoženje in zaznamoval upravni organ Kmetijski tehnikum Maribor. Iz navedenega torej sledi, da je bila zgradba na Vrbski 30 leta 1945 vrnjena v last Lavantinskemu knezoškofijstvu v Mariboru in podržavljena 7. maja 1952, ko je bila izdana dodelitvena odločba.⁷⁸

Iz vseh predloženih listinskih dokazov in izvedenskih poročil, tako s strani države kot škofije Maribor, je bilo s strani UE Maribor leta 2004 izdano poročilo o ugotovljenem dejanskem in pravnem stanju, v katerem je bilo ugotovljeno, da ni ovir za vrnitev objekta na Vrbski 30.⁷⁹

Na podlagi izdelanega poročila UE Maribor v zvezi z vračanjem premoženja škofiji Maribor iz leta 2004 so se hoteli odpraviti nesprejemljivo dolgotrajni postopki denacionalizacije, ki so ogrožali celo ustavno pravico do sodnega varstva. Istočasno pa je obstajala potreba po zagotovitvi uspešnosti postopkov vračanja in s tem tudi po vpisu lastninske pravice na vrnjenem premoženju v zemljiški knjigi. Po mnenju takratnega ministra za pravosodje dr. Šturma *»neizvedba denacionalizacije ne ogroža le načel pravne države, temveč povzroča že tudi veliko gmotno škodo«*.⁸⁰

77 Ibid.

78 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 8.

79 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Poročilo o denacionalizaciji, 15–17.

80 Bogomir Štefanič ml., »Stvari politične volje,« *Družina*, 7. 4. 2007, 18–19.

Tako je prišlo 10. maja 2005 do podpisa sporazuma o vračilu objekta na Vrbanški 30 Škofiji Maribor v naravi med mariborsko škofijo ter Republiko Slovenijo, Ministrstvom za šolstvo in šport in Ministrstvom za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Podpisani sporazum je bil nato kot poravnava v smislu 69. člena ZDen v celoti povzet na zapisnik na naroku z dne 13. maja 2005, ki sta ga kot zakonita zastopnika zavezanih strank Republike Slovenije, Ministrstva za šolstvo in šport, Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo in Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov RS sopodpisala tudi državna pravobranilca. S sporazumom se je seznanila tudi Vlada Republike Slovenije 13. maja 2005 in potrdila, da se z vsebino sporazuma strinja. Sporazum je dobil svojo izvršilno moč z izdano delno odločbo UE Maribor 31. maja 2005. Objekt pa je bil predan škofiji 26. avgusta 2005.⁸¹

Namesto zaključka

Osnovni cilj in namen članka je bil pokazati, kolikšen vpliv je imelo odvzemanje cerkvenega nepremičnega premoženja na celotni razvoj odnosov med Cerkvijo in državo oziroma kako so drugi problemi v cerkveno-državnih odnosih vplivali na odločitve države, da začne postopek odvzemanja cerkvenega premoženja. Postopek odvzema cerkvenega premoženja pa je prikazan na primeru denacionalizacijskih postopkov v zvezi z vrnitvijo cerkvenega premoženja, konkretnije na primeru bogoslovnega objekta na Vrbanški 30 v Mariboru. Ugotovljeno je bilo, da je bila zgradba na Vrbanški 30 podržavljena z odločbo 7. maja 1952, s katero se je vknjižila lastninska pravica na Splošno ljudsko premoženje in zaznamoval upravni organ Kmetijska šola Maribor. Ob podržavljenju je bilo premoženje vpisano v zemljiški knjigi kot last Lavantinskega knezoškofijstva v Mariboru. Vlagateljica je zato predložila listino o preimenovanju Lavantinske škofije v Mariborsko. Vrbanška 30 je v fazi denacionalizacije predstavljala objekt v naravi, v katerem so se nahajali prostori Srednje kmetijske šole Maribor in Fakultete za kmetijstvo Univerze v Mariboru. Iz vseh predloženih listinskih dokazov in izvedenskih poročil, tako s strani države kot škofije Maribor, je bilo s strani UE Maribor leta 2004 izdano poročilo o ugotovljenem dejanskem in pravnem stanju, v katerem je bilo ugotovljeno, da ni ovir za

81 Nadškofija Maribor, Pravna služba, Odločba, št. 321-596/93-8004, z dne 31. 5. 2005.

vrnitev objekta na Vrbanski 30. Omenjeni objekt je bil predan škofiji 26. avgusta 2005.

Odnos med Cerkvijo in KPS je bil vseskozi dvoličen. Tako je KP po eni strani Cerkev ostro kritizirala in napadala ter dajala številne usmeritve o tem, da je potrebno z nasprotniki revolucije kar najhitreje obračunati in to še v času vojne, na drugi strani pa si je zelo prizadevala Cerkev pridobiti na svojo stran, ker je bila Cerkev globoko zakoreninjena v slovenskem narodu. Takoj po koncu druge svetovne vojne se je nova oblast v Sloveniji/Jugoslaviji lotila razrednega sovražnika z različnimi metodami. Za novo oblast je bila Cerkev »hrbtenica opozicije«, ker je ostala edina organizirana sila izven komunistične partije. Oblast je onemogočala pastoralno delo duhovnikov, jih zapirala v samostane, podpihovala negativni odnos Cerkve do ljudstva. Oblast je bila takrat mnenja, da je treba Cerkev ekonomsko in moralno uničiti do te mere, da bi postala povsem odvisna od takratne oblasti. To »uničenje« Cerkve naj bi realizirala z izvedbo agrarne reforme, nacionalizacije in s sodnim procesi proti predstavnikom Cerkve.

Nova komunistična oblast je po drugi svetovni vojni videla v izvedbi agrarne reforme v prvi vrsti politično sredstvo za utrjevanje svoje oblasti. Z Zakonom o agrarni reformi in kolonizaciji leta 1945 je Cerkev smela obdržati le 10 ha zemljišč, samo zelo pomembne ustanove in samostane do 30 ha. Vse, kar je presegalo to površino, je bilo podržavljeno, ne glede na to, kakšne vrste je bila zemljiška posest, kako je nastala in za kakšen namen je bila podarjena. Prav premoženje redov je v tem smislu brez odškodnine pripadlo državi. Z agrarno reformo je bilo tako mnogim cerkvam odvzeto materialno zaledje za njihovo vzdrževanje. Agrarna reforma je bila v Sloveniji v celoti izvedena v štirih mesecih leta 1946, razen na območjih, ki še niso bila priključena k Jugoslaviji. Cerkev je bila med razlaščenimi zemljiškimi lastniki prva, tako po površini zemlje kot tudi po številu posestev. Država je kot posest za razlastitev štela posest posamezne župnije, posest ene škofije ter posest posameznih cerkvenih redov. Na montiranih procesih je bilo na Slovenskem do leta 1951 obsojenih 185 pripadnikov Cerkve. V mariborski škofiji je bilo od tega izrečenih 62 obsodb, od katerih je bila v 14 primerih izrečena tudi kazen zaplembe premoženja. Večina procesov proti duhovnikom v mariborski škofiji in seveda drugod po Sloveniji je potekala pred okrožnimi sodišči, ki so bila pristojna za sojenje po ZKLD, nekaj pa jih je bilo obsojenih tudi pred okrajnimi sodišči. V omenjenih montiranih sodnih postopkih so bila kršena temeljna načela neodvisnosti sodstva, ki veljajo v demo-

kratičnih družbah, kjer je zagotovljeno načelo stroge ločitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno vejo. Ne glede na vse materialne izgube Cerkev v povojnem času, ki so nastale z različnimi načini odvzema cerkvenega premoženja, Cerkev na Slovenskem ni samo obstala, ampak se je njen ugled celo povečeval, kar se je odrazilo v večanju števila vernikov in njihovi materialni pomoči Cerkvi. Cerkev si je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja tudi materialno opomogla s pomočjo vernikov tako doma kot v tujini, kar je v tedanji oblasti izzvalo zaskrbljenost. Ko je tedanja politična elita spoznala, da z vsemi izvedenimi nasilnimi načini odvzemanja cerkvenega premoženja niso uspeli zlomiti Cerkev, so se z njo poskušali sporazumeti. Tako je prišlo v obdobju od 1962 do 1965 do dialoga med Cerkvijo in Jugoslavijo.⁸² Po večletnih pogajanjih sta sprti strani 25. junija 1966 sprejeli sporazum, ki je natančno določal odnose med Cerkvijo in državo.

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS):

AS 1116, Ministrstvo za finance Republike Slovenije, 1890–2001.

AS 1211, Komisija Republike Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi, 1953–1991.

Pokrajinski arhiv Maribor (PAM):

PAM, Okrajni ljudski odbor (OLO) Dolnja Lendava 1945–1960.

Nadškofija Maribor, Pravna služba:

Dodelitvena odločba Komisije za agrarno reformo OLO Maribor-okolica z dne 7. 5. 1952 (Pravna služba Nadškofije Maribor, 2005).

Poročilo UE Maribor v zadevi denacionalizacije premoženja škofije Maribor, 31. 8. 2004 (Pravna služba Nadškofije Maribor, 2004).

Sporazum o vračilu objekta na Vrbanski 30 Škofiji Maribor, Odločba, št. 321-596/93-8004 (Upravna enota Maribor, 31. 5. 2005).

⁸² Gašper Mithans, *Jugoslovanski konkordat: pacem in discordia ali jugoslovanski »kulturkampf«* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2017), 383.

Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM):

NŠAM, Magdalenke, Kronika magdalenskega samostana Studenice
1945–1949.

NŠAM, Škofijska pisarna.

NŠAM, Zapuščine škofov, Tomažič, Ivan Jožef.

Časopisni viri

Družina (Ljubljana), 2007.

Tiskani viri

Letopis Cerkve na Slovenskem 2000. Nadškofija Ljubljana, 2000.

*Letopis Mariborske škofije ob 25-letnici škofovanja mariborskega škofa dr.
Franca Krambergerja v letu 2005*. Slomškova založba Maribor, 2005.

Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, 1931.

Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije, 1945.

*Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne
vlade Slovenije*, 1945.

Uradni list Republike Slovenije 1991, 1993, 1997, 1998, 2000.

Literatura

Blaznik, Pavle, ur. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog*. Zvezek 1, Agrarno gospodarstvo. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970.

Brus, Alojz in Bogomil Bergant. »Vračanje cerkvenega premoženja.« *Sodobno kmetijstvo* 26, št. 5 (1993): 194–195.

Breznik, Janez, Marko Prijatelj in Jože Sedonja. *Zakon o denacionalizaciji s komentarjem*. Ljubljana: Založba Gospodarski vestnik, 1992.

Brkan, Juraj. *Opće odredbe Zakonika kanonskog prava*. Makarska: Franjevačka teologija u Makarskoj, 1997.

Čipić Rehar, Marija. »Frančiškani v kolesju političnih sistemov 20. stoletja.« *Kronika* 67, št. 1 (2019): 121–140.

Čokl, Mirjana. »130 let Srednje kmetijske šole v Mariboru 1872–2002.« *Šolska kronika* 13, št. 1 (2004): 57–70.

Krajnc-Vrečko, Fanika. »160 let visokošolskega študija v Mariboru.« *Zvon* 5, št. 1 (2019): 50–55.

Krajnc-Vrečko, Fanika. »Teološka knjižnica Maribor - duhovna vez med preteklostjo in prihodnostjo, 140 let Škofijske teološke knjižnice Maribor.« *Studia Historica Slovenica* 1, št. 2 (2001): 443–445.

García, Martín Julio. *Codex Iuris Canonici*. Rim: Ediurcla, 2006.

Griesser Pečar, Tamara. *Cerkev na zatožni klopi: sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina, 2005.

Griesser Pečar, Tamara. *Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.

Prinčič, Jože. »Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije 1945–1963.« *Zgodovinski časopis* 49, št. 1 (1995): 152–153.

Kačer, Hrvoje. »Nacionalizacija i denacionalizacija.« Doktorska disertacija, Pravna fakulteta, Filozofska fakulteta Univerze v Splitu, 1997.

Kaučič, Igor. »Načela ustavne ureditve razmerja med državo in cerkvijo v Sloveniji.« *V Država in cerkev: izbrani zgodovinski in pravni vidiki: mednarodni posvet, 21. in 22. junija 2001*, ur. Alenka Šelih, 77–87. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2002.

Čoh, Mateja. »Pogoji nastanka rednih sodišč v Sloveniji leta 1945 s poudarkom na razvoju v Mariboru.« *Časopis za zgodovino in narodopisje*, št. 1/2 (2003): 109–129.

Mikola, Milko. *Zaplembe premoženja v Sloveniji 1943–1952*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1999.

Mithans, Gašper. *Jugoslovanski konkordat: pacem in discordia ali jugoslovanski »kulturkampf«*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2017.

Naglič, Andrej. »Verska dejavnost med državnim pravom in avtonomno ureditvijo Cerkev in drugih verskih skupnosti.« *Bogoslovni vestnik* 73, št. 1 (2013): 85–95.

Prinčič, Jože. »Nacionalizacija industrijskih in rudarskih podjetij v Sloveniji v letu 1946.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 31, št. 2 (1991): 167–180.

Richter, Jakob. »Ustanovitev lavantinske škofije.« *Časopis za zgodovino in narodopisje* 41, št. 6 (1970): 11–13.

Rybař, Miloř. »Nacistični ukrepi zoper duhovščino lavantinske škofije.« *V Zbornik ob 750-letnici Mariborske škofije: 1228–1978*, ur. Anton Ožinger, 44–102. Maribor: Mariborski škofijski ordinariat, 1978.

Ščavničar, Darko. *Razlaščanje cerkvenega premoženja na Štajerskem in Prekmurju po letu 1945*. Ljubljana: Defensor, 2017.

Šturm, Lovro. »O kratenju človekovih pravic in temeljnih svoboščin v Sloveniji v obdobju 1945–1990.« V *Temna stran meseca*, ur. Drago Jančar, 65–112. Ljubljana: Nova revija, 1998.

Spletni viri

GOV.SI. »Register cerkva in drugih verskih skupnosti.« Pridobljeno 19. 3. 2025. <https://www.gov.si teme/verske-skupnosti/register-cerkva-in-drugih-verskih-skupnosti/katoliska-cerkev/>.

The Diocese of Maribor and (De)nationalization of Church Property

Summary

Relations between the state and the Roman Catholic Church (hereinafter “Church”) after the Second World War represent a significant turning point in the relationship between the Church and the authorities in Slovenia. The then Communist Party wanted to subject the Church to its rule solely for its own interests and political survival. In sum, the Party wanted to destroy the Church. The “struggle” for power or communism was present already at the beginning of the Second World War. Prior and during the Second World War, the Church leadership undeniably rebuffed and condemned communism, mostly because of atheism. However, there were Catholics also in the Liberation Front (OF). Both fought for a free Slovenia, although with different concepts. During the Second World War, the stand of the Church’s representatives was exceptionally anti-communist, and this orientation pushed the Church on the side of the opposition, with which the communist authority wanted to settle a score as soon as possible. The Communist Party considered the Church to be the most dangerous internal enemy and therefore tried to destroy it economically by means of confiscation of property and assets, as well as by applying a destructive policy. At the end of the war, Tito’s authorities conducted a painful and violent confiscation of Church property based on irregular and unfair legal foundations. By implementing a land reform, the new communist authority saw this primarily as political means to consolidate its power. It took Slovenia four months in 1946 to fully implement the land reform, except for areas which were not yet joined to Yugoslavia. In the implemented land reform, the Church was hit hardest among all the landowners. With the confiscation, Church institutions lost large amounts of property that ensured their subsistence and hence the carrying out of their pastoral activities. Thus, 431 church holdings measuring 48,657 ha were expropriated in Slovenia. This represented 80% of all parishes in the territory of Slovenia, without the Primorska region. The proportion of expropriated church land holdings thus represented approximately 18% of the land fund. Thus, the Church was second as regards the surface area of the expropriated land, immediately behind the

large landholders. In the county of Maribor, which included the districts of Maribor with its surroundings, Slovenska Bistrica, Ptuj, Radgona, Ljutomer, Murska Sobota, and Lendava, there were 163 Church estates measuring 3,610 hectares. In addition to land confiscation and the land reform after the Second World War, the implemented nationalization represented one of the worst forms of expropriation that was carried out by the then communist regime in Slovenia. The property of monasteries, religious houses, and student institutions in the Diocese of Maribor was confiscated in the name of nationalization, i.e. church buildings and institutions were transferred into state, social ownership. With the adoption of the nationalization legislation after the Second World War, the communist authorities were enabled to destroy even the churches' private properties which the authorities at the time failed to take away through the agrarian reform or through legal processes against priests and religion. Through the implementation of nationalization, the state also acquired much-needed economic capital for the organization of a planned economy in the country. Thus, by 1960, in the Diocese of Maribor, there were 337 buildings of religious communities in the nationalization process, of which 78 buildings were fully nationalized, 20 buildings were partially nationalized, 154 buildings were exempted from the process, and there were still more than 70 buildings in the process of nationalization. Thus, approximately 50% of all religious buildings in Slovenia were nationalized in the then Diocese of Maribor. This percentage of nationalized religious institutions was definitely a severe blow to the aforementioned diocese in pastoral, educational, and, last but not least, economic terms.